

Τῆς ιστορίας ὁ βίος εἶνε διηγεκής ἐξέλιξις καὶ μεταμόρφωσις. Τὰ πάντα φθείρουνται καὶ παρέργονται υπὸ τὴν καταστρεπτικὴν δύναμιν τοῦ χρόνου. Ὄπως αἱ ἡμέραι τοῦ ἀνθρώπου εἶνε γόρτος, οὕτω χόρτος εἶνε καὶ αἱ ἡμέραι τοῦ ἔκαστοτε ιστορικοῦ πνεύματος, ἐκλείποντος υπὸ τὴν πνοὴν τοῦ λιθὸς τοῦ Θανάτου, ἵνα παραδώσῃ τὰ σκηνῆ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐργασίας εἰς τὸν νέον κόσμον, τὴν νέαν ιστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐκλείπουσιν ἔθνη καὶ λαοὶ ἀπὸ τῆς συγκρήσεως τοῦ βίου, συγγρένως δὲ καὶ τὸ ἐκπροσωποῦν αὐτὰ ἔκαστοτε ιστορικὸν πνεῦμα· ἀλλὰ μόνη ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐξέλιπε καὶ ὡς ἔθνος, καὶ ὡς κοινωνία, καὶ ὡς ιδέα. Ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου, ἀπὸ ἑνδεκα ἥδη αἰώνων, ἀκτινοβολεῖ ἐκ νέου ὁ ἀστήρ τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου, ὁ προοιμιασθεὶς διὰ τῶν Γρηγορίων καὶ τῶν Χρυσοστόμων, ἐκπέμπων ἀείποτε ἀκτίνας φωτὸς καὶ ζωῆς ἐν τῇ ζοφερᾷ νυκτὶ τοῦ μέσου αἰώνος, ἐν ᾧ παροδικὴν μόνον παρέστησαν μετεώρους τροχιὰν οἱ Ἀράβες· εἶνε ὡγρὸς, ἄτονος, στεῖρος τοῦ θερμουργοῦ ἐκείνου πυρὸς, τὸ ὄποιον ἐθέρμανεν ἄλλοτε τοὺς φιλοσόφους τῆς Ἀκαδημίας, τοὺς ρήτορας τῆς Πυχνὸς, ἀλλ' εἶνε τὸ μόνον ἀκτινοβολοῦν ἔτι φῶς τοῦ λόγου καὶ τῆς σκέψεως. Παρῆλθον αἰώνες ἥδη, ἀφ' ὃτου ὁ Ἰουστινιανὸς, ὁ ἐκ μοίρας κλείων τελέως τὰς πύλας τῆς ιστορίας τοῦ ἀργακίου κόσμου, διέτασσε τὴν ἀπὸ τοῦ κράτους αὐτοῦ ἐξωσιν τῶν τελευταίων φιλοσόφων τῆς ἔθνικῆς Ἑλλάδος, οἵτινες εὔρισκον καταφύγιον καὶ συνδρομὴν παρὰ τῷ ὄμορφον αὐτῶν βασιλεῖ τῶν Περσῶν Χοσρόη, καὶ συγγρένως διενήργει τὴν κωδικοποίησιν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, ἐξαγγέλλων οὕτω τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν στείρωσιν τῶν λαῶν, ὃν ἐδέσποζε, λόγῳ δικαίου καὶ λόγῳ πνευματικῆς ἐργασίας. Διὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καταβάλλονται καὶ τὰ τελευταῖα ἵγη τῆς κλασικῆς παιδεύσεως, τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας τοῦ ἔθνους. Ἀλλ' ἐπιζῆ ἡ γλῶσσα, τὸ λεπτὸν ἐκεῖνο καὶ θαυμάσιον ὅργανον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς δράσεως τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Ἐκτοτε, δέκα διλους αἰῶνας, ἡ σκέψις τοῦ Ηλατωνος, ἡ μοῦσα τοῦ Δημοσθένους, εἰ καὶ παραμεμορφωμέναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, εἶνε τὸ ὑπόδειγμα τοῦ γρονογράφου, τὸ πρότυπον τοῦ ἀπ' ἄμβωνος ρήτορος.

Μετ' ὀλίγον θὰ πέσῃ καὶ ἡ γιλιετής αὐτῇ δρῦς, κατὰ τὸν ιστορικὸν νόμον τῆς γενέσεως καὶ τῆς φθορᾶς, ἐξηντλημένη ἐσωτερικῶς, ἀπολέσσασα τὴν ρώμην αὐτῆς, ὑπὸ τὰς ἀγόνους θεολογικὰς συζητήσεις, ὑπὸ τὴν ἔλλειψιν παντὸς ἀνωτέρου πόθου καὶ ἰδεώδους. Θὰ ἐκλίπῃ ὁ ὄστημέραι ἀμαυρούμενος ἀστὴρ ἀπὸ τοῦ ιστορικοῦ ὄριζοντος τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ διὰ νὰ καταυγάσῃ ἄλλην κοινωνιαν, ἀλλούς λαούς, διὰ νὰ προπαρασκευάσῃ νέαν κοινωνικὴν καὶ πνευματικὴν περίοδον.

Τίπηρέν τοι γαιρέκακοι ιστορικαὶ Κασσάνδραι περὶ τοὺς γρόνους ἔκείνους ἀναμφιβόλως, ἐν σατανικῇ ἡδονῇ ἐπιφωνήσασαι ἢ πέθανεν τὴν Ἑλλὰς, ἐλπίζουσαι διτὶ οὐ' ἀποθάνῃ μετ' αὐτῆς καὶ τὸ ἔλληνικὸν πνεῦμα, τὸ πνεῦμα ἔκεινο, τὸ ὅποιον μόνον ἡδύνατο ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τῶν ἀπορροφητικῶν τάσεων ἀπολύτου πνευματικῆς ἔξουσίας, συντριβούσας ὑπὸ τὴν πτέρναν αὐτῆς πᾶσαν ἐκδήλωσιν ἐλευθέρας ψυχῆς καὶ ζωῆς! Ἡ ρωμαϊκὴ ἔξουσία ηὔφρανθη ἀπὸ καρδίας, μεθ' ὀληγη τὴν προσποίητον αὐτῆς ἐπίδειξιν λύπης, ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς ἔλληνικῆς δυνάμεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐλπίζουσα διτὶ μετ' αὐτῆς θὰ ἐκλίπῃ καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἀντιμάγου ἔλληνικοῦ πνεύματος· ἀλλὰ θὰ αἰσθανθῇ μετ' ὀλίγον προσβάλλον τὰ στήθη αὐτῆς τὸ ξῖφος τοῦ πνεύματος τούτου. Ἔπεσε τὸ Βυζάντιον! ἔξελιπε τὸ τελευταῖον προπύργιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ ἀλλοτε προπύργιον αὐτῆς τῆς Εὐρώπης, ἡ ὑστάτη ἄγχυρα τοῦ γένους! Ἔπεσεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῆς πολεμικῆς αὐτοῦ ἀσπίδος. Συμφορά! ἡ ἡμισέληνος κυματίζει ἐπὶ τῆς ἀγίας Σοφίας, καὶ δὲν ἀκούεται πλέον ὑπὸ τοὺς θόλους αὐτῆς ἀντηγούσα ἡ λειτουργία τοῦ Βασιλείου, ἡ ψαλμῳδία τοῦ Δαμασκηνοῦ. Τὸ ἀσμα τοῦ Μουεζίμη θὰ ἐκφωνήσῃ μετ' ὀλίγον τὴν φοβερὰν ἐπὶ τῇ νίκη γαρὰν διὰ τῆς ἐθνικῆς ἐπικλήσεως: Εἰς εἴνε ὁ Θεός, καὶ Μωάμεθ ὁ προφήτης του!...

Καὶ ἥδη πορεύου, Λάσκαρι, καὶ σεῖς Χαλκοκονδύλη καὶ Γεμιστὲ, καὶ Βησσαρίων καὶ Ἀργυρόπουλε, μετὰ τῶν ιερῶν λειψάνων τῆς δουλωθείσης πατρίδος. Ὁπως μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφὴν, οἱ πολεῖται τῶν Ἀθηνῶν, ψάλλοντες τοὺς στίγους τοῦ Σο-

φοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου, ἐξηγόραζον τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν, σεις οἱ τελευταῖοι ιερουργοὶ τῆς ἀθανάτου θρησκείας, ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ τὴν προστασίαν τῶν ἔθνικῶν περιάπτων τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Πλάτωνος. Θέλετε τύχει τιμῆς, δεξιώσεως, ἀναγνωρίσεως ἐν τῇ ξένῃ, πρὸς ἣν πορεύεσθε μετὰ τῆς πατρώας κληρονομίας. Κατεβλήθη τὸ ἔθνος, ἀλλ' ἐπιζῆ τὸ πνεῦμα. "Οπου εἰσδύσῃ τοῦτο, θὰ καταψλέη, θὰ συγκινήσῃ, θὰ προκαλέσῃ παλιγγενεσίαν, 'Ἄν χρέν νη σιν! 'Ἐπὶ τῆς κεντρικῆς πλατείας τῆς Φλωρεντίας θ' ἀκουσθῆ θάττον ἡ βράδιον ἡ ισγυρὰ φωνὴ τοῦ μοναχοῦ Σαβοναρόλα, χραυγάζοντος πρὸς τὸν λαὸν τῆς ἐθνικῆς πόλεως τὸ Μετανοεῖτε, καὶ συμβουλεύοντος τὴν καταστροφὴν τῶν μημείων τῆς ἐλληνικῆς τέχνης, τὸν δλεθρὸν τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ ἐλληνικοῦ λόγου. 'Ο φανατικὸς μοναχὸς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰώνος θ' ἀναμνησθῆ τοῦ αὐστηροῦ Κάτωνος τῆς ρωμαϊκῆς δημοκρατίας. 'Άλλὰ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα θὰ κατισγύσῃ καὶ πάλιν ἀκμαῖον, θερμὸν, δημιουργικόν, ἐν τῇ συνειδήσει τῆς Ἰταλίας' ἡ διαπλαστικὴ αὐτοῦ δύναμις θὰ ἐκδηλωθῇ μετ' δλίγον ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ ἀκμῇ, ἀλλ' ἄμα καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ τέχνῃ, ὑπὸ τοὺς οίωνοὺς τῆς ἀρχαίας ἐμπνεύσεως. 'Ἐν τῇ λαμπρᾷ παρὰ τὸν "Ἀρνον πόλει, ἐν τῇ πόλει ἔκεινη, ἔνθα εἶδε τὸ φῶς τοῦ βίου ὁ μέγιστος τῶν ραψῳδῶν καὶ τῶν προφητῶν τοῦ Μέσου αἰώνος, ὁ θεῖος ποιητὴς τῆς θείας Κιθυρίδας, μέλλει νὰ ἐξελιχθῇ ἐκ νέου τὸ δρᾶμα τῆς ἐλληνικῆς 'Ἀναγεννήσεως. 'Ἡ κατὰ τοὺς γρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν σκοτεινὴ πολίχνη τῆς Ἐπρουρίας θέλει ἀναπτύξει ἥδη, ἐν μέσῳ τῶν ἀγώνων τῆς ζωῆς καὶ τῆς ποιήσεως, τὴν περικαλλῆ εἰκόνα τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. 'Ἡ δρμὴ τῶν πολιτικῶν ἀγώνων, δταν αὕτη ἡνε εὔγενης, ἔντιμος καὶ γενναία, δταν ἀπορρέῃ ἀπὸ τῶν ἐλατηρίων τῆς ἐπιδιώκεως τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ἐγκυμονεῖ τὴν δρμὴν καὶ τὸν ζῆλον τῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Αἱ πολυθρύλητοι κοσμοϊστορικαὶ ἔριδες τῶν Γουελφῶν καὶ τῶν Γινελλίνων, τῶν Πατρικίων καὶ τοῦ λαοῦ, τῶν θικσωτῶν τοῦ παπικοῦ κύρους καὶ τῆς κοσμικῆς ἐλευθερίας, παρέγουσι σθένος καὶ ἀκμὴν εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῆς πόλεως. 'Ἐνταῦθα τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα,

ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ, οὐδὲ εἰκόνηση
πὰ δίκαια τῆς ἑλευθερίας, οὐδὲ ἐπανεύρη τὰς ἀγνάς τέρψεις τῆς
τέχνης, η δὲ πλατωνικὴ Ἀκαδημία τῆς Φλωρεντίας, ἐν τοῖς περι-
λαλήτοις χρόνος τοῦ μεγάλου Μεδίκου, οὐδὲ ἐπανακλέση εἰς τὴν
Ζωὴν εἰς πλατωνικὰ ιδεώδη, τὰς θαυμασίας μελέτας τῆς ἀρχαίας
Ἐλλάδος· καὶ ὁ Λαυρέντιος Μέδικος, τύραννος, φιλόσοφος καὶ ποιη-
τὴς τῆς Φλωρεντίας, η ὁ ἔτερος ἀμαρτωλὸς Μέδικος, Λέων ὁ Δέ-
κατος, οὐδὲ δοξάσωσι καὶ πάλιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα,
τὰς τάσεις αὐτοῦ καὶ τὰ ιδεώδη, ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν σκέψιν τοῦ
Μιράνδολα, ὑπὸ τὴν καλλιτεχνικὴν γραφίδαν καὶ σμίλην τοῦ Μι-
γχήλ Ἀγγέλου καὶ τοῦ Ραφαήλου, τοῦ Περουγίνου καὶ τοῦ Τισικ-
νοῦ, ὑπὸ τὸν μυστηριώδη διαβήτην τοῦ Λεονάρδου Δαβίντση, η
ὑπὸ τὸν ἀξιωματικὸν κάλαμον τοῦ Μακιαβέλλη, ἐν τῷ μέσῳ τῶν
κλυδώνων καὶ τῶν καταιγίδων τῆς Ἰταλίας, τῶν κοινωνικῶν καὶ
πολιτικῶν αὐτῆς διαιρέσεων καὶ ἀναστατώσεων, ὃνειροπολήσαν-
τος μίαν Ἰταλίαν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς Ἑλληνικῆς Φλωρεν-
τίας, καὶ μὴ διστάσαντος νὰ συμβουλεύσῃ αὐτῇ τὰ βιαιότατα
τῶν φρεμάκων, ως καὶ τὰ δραστικώτατα, ἵνα θυσιάσῃ τὴν τι-
μὴν αὐτοῦ καὶ τὸ κύρος ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς
Ἰταλίας.

Διὰ τῆς Ἀναγεννήσεως τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐτέλεσε μίαν τῶν
πτήσεων ἑκείνων, αἵτινες σπανίως ἐκδηλοῦνται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, αἱ-
τινες ἔχουσι σημασίαν αἰώνων, δι' ᾧ διατυποῦνται πράγματι κο-
σμοϊστορικὴ περίοδος. 'Αλλ' η νέα αὕτη μετεμψύχωσις τοῦ
Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἔχει τι τὸ μαντικὸν, τὸ μαγικὸν, τὸ μυ-
στηριώδες, τὸ δυσεξήγητον. Οὐδεὶς οὐδὲ εἶπη τὸ ἀληθὺς αὐτῆς ὄνο-
μα, οὐδεὶς οὐδὲ κατανοήσῃ πλήρη τὴν ἀληθὴ αὐτῆς φυσιογνωμίαν.
Καλὸν διλας τὰς σγέσεις τῆς ἔξελίξεως αὐτῆς ἐπικρατεῖ ὁ ἐνθου-
σιασμὸς, η ἔμπνευσις, η ποίησις· ἀλλ' ἀμα καὶ ὁ δισταγμὸς, η
ἄρνησις, η ἀπελπισία. Φαντάσθητε τὴν πάλην τῶν δύο πνευμά-
των, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ, τοῦ Ἀριμάνου καὶ τοῦ Ὁρο-
μάζδου, καὶ θέλετε κατανοήσει τὴν εἰκόνα, τὰ ιδεώδη, τὰς τάσεις
τῆς Ἀναγεννήσεως. Σπανίως η κοινωνία ἔξεδήλωσε τοσαύτην

άχαρήν, τοσαύτην φώμην, τοσαύτην ἔξαρσιν, δσην κατά τοὺς γρό-
νους τούτους τῆς νέας πάλιγγενεσίας, ἐξ ἣς μέλλει ν' ἀπορρεύσῃ
ἡ νέα ἀνθρωπότης. Ή πίπουσα καὶ ἀπογωροῦσα ἀπὸ τῆς σκη-
νῆς τοῦ βίου γηραιά κοινωνία ἐκδικεῖται διὰ τοῦ ἐγκλήματος, ρί-
πτουσαν τὸ πάρθιον βέλος κατὰ τῆς νέας κοινωνίας, ἢτις ἐπίσης
δὲν διστάζει, πρὸς θρίαμβον ἔσυτῆς, νὰ καταρύγῃ εἰς τὰ ἔσγατα
τῶν αἵσων, εἰς τὰ ἀπαγορευόμενα καὶ ὑπὸ τῆς ἡθικῆς καὶ ὑπὸ
τοῦ δικαίου, πρὸς ἐπιτυχίαν. Ό σκοπὸς καθαγιάζει τὰ
μέσα. Τοιοῦτον εἶνε τὸ κατισγύμσον ἐν ταῖς σγέσεσι τῶν ἀνθρώ-
πων δόγμα, ταῖς προσωπικαῖς, ταῖς οἰκογενειακαῖς, ταῖς κοινωνι-
καῖς, ταῖς δημοσίαις. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου πόσαι ἀντίθετοι εἰκόνες με-
γάλείου, υψηλῆς συλλήψεως, τεγγικωτάτης δημιουργίας! Παρὰ
τὴν σκοτεινὴν καὶ μυστηριώδη φυσιογνωμίαν τῶν Βοργιῶν, τῶν
τύπων τούτων τοῦ ἐγκλήματος, τῆς ἐκδικήσεως, τῆς θρίκης, οίονει
τοῦ πλανωμένου ἀγγέλου τῆς καταστροφῆς ἐπὶ τῶν ὥραίων τῆς Ττα-
λίκις γωρῶν, πόσαι ἀλλαὶ εἰκόνες ιδανικώτεραι, εὐγενέστεραι, προσ-
φιλέστεραι, πόσα πνεύματα δημιουργικά, νυχθημερὸν ἐργαζόμενα,
μετὰ τεραστίου ζήλου καὶ πίστεως πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν
ἀποκρύψων τοῦ βίου καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς σγέσεις! Ό αἰών οὗτος
τοῦ Σάρπη καὶ τοῦ Βοργία, τῶν Θεωρητικῶν καὶ τῶν ἀποστόλων
τοῦ ἐγκλήματος, τῆς δολοφονίας καὶ τῆς βίας, ἔσται ἐπίσης ὁ
αἰών τοῦ Ραφαήλου, τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου καὶ τοῦ Δαβίντοη,
δημιουργούντων τοὺς αἰωνίους τύπους τοῦ καλοῦ, ὁ αἰών τοῦ
Κολόμβου, τοῦ μαντικοῦ τούτου ἐνθουσιαστοῦ τῆς Νέας Ἀτλαν-
τίδος, ἢτις τοσοῦτον εἶνε προωρισμένη νὰ εύρύνῃ τὸν δρῖζοντα
τῶν ἀνθρώπων, καὶ νὰ ὑποδείξῃ αὐτοῖς τὴν δυνατότητα τῆς
πραγματώσεως τῶν κοινωνικῶν ἐκείνων καὶ πολιτικῶν τύπων,
πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ὄποιων τοσούτων ἡγρύπνησεν, εἰργάσθη καὶ
ἡγωνίσθη ἐπὶ ματαίῳ ἡ Ἀναγέννησις. Λύτη παρίσταται ὑπὸ μυ-
ρίας φάσεις, ἀλλ' εἶνε ἡ αὐτὴ κατ' οὐσίαν ἀείποτε, πλήρης,
ἐνιαίκ, ἐνθουσιώδης, μὴ διστάζουσα νὰ προδῷ πρὸς τοὺς ἀπω-
τάτους δρῖζοντας τῶν τάσεων καὶ τῶν πόθων τοῦ ἀνθρώπου. Ἀνευ
ώρισμένου συστήματος ἐργαζόμενη, ἀλλ' ὑπὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεύ-

μα, ἐκδηλοῦται ἐκάστοτε ἔργαζομένη, καταστρέφουσα μᾶλλον ἢ δημιουργούσα, ἀλλὰ πρὸς ἓν τείνουσα σκοπὸν, ύπὸ μιᾶς κατειλημμένη μονομανίας, τῆς ἀνχεινήσεως τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος¹ καὶ τοῦτο ἐπιτυγχάνει καθ' ὄλοκληρίαν, ἀποκαλύπτουσα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τοὺς ἀθανάτους ἔκείνους κανόνας τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, τοῦ τρισυκοστάτου τούτου θεμελίου παντὸς πολιτισμοῦ καὶ πάσης κοινωνικῆς ἔργωσίας, ἐφ' ὃν μέλλειν ἀνεγείρη τὸ οἰκοδόμημα αὐτῆς στερεόν, ὑπέροχον, καλλιτεχνικὸν, ἡ νέα κοινωνία ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ παρελθόντος.

Ἡ τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως, ἡ ὑψίστη κατ' ἔξοχὴν παράστασις τῶν γρόνων ἔκείνων, εἶνε τῇ συμπαθῆς ἔκείνη καὶ φιλάνθρωπος Ἐστιάς, ἥτις μέλλει, ύπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ φωτὸς τοῦ πολιτισμοῦ, νὰ φωταγγήσῃ καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Εἶνε ἀληθὲς, ὅτι ἡ Ἀναγέννησις διετυπώθη κατὰ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ, ἔνθα καὶ κατ' ἔξοχὴν ἐξεδηλώθη, ἔνεκκ πολλῶν ιστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν λόγων, ἀλλ' ἐξηπλώθη μετ' ὀλίγον καθ' ἄπασαν τὴν Εὐρώπην, ύπὸ τοὺς αὐτοὺς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τύπους καὶ χαρακτήρας. Ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ολλανδίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἐλβετίᾳ, ἡ θεραπεία τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀναπτύσσει πρωτοφανῆ ζωὴν καὶ δραστηριότητα ἐν τῇ πνεύματικῇ καὶ κοινωνικῇ ἔργωσίᾳ τῶν γρόνων ἔκείνων. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυπογραφίας εἶνε προωρισμένη νὰ καταστήσῃ εύρυτάτην τὴν δημοσιότητα τῶν δημιουργημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, προσιτῶν ἥδη εἰς ἀπάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις καὶ ἀποχρώσεις. Ἡ ἀνθρώποτης καθίσταται εύθυμοτέρα, ἐξεργομένη ἀπὸ τῆς σκοτεινῆς μελαγχολίας, τῶν μυστικῶν ἐκστάσεων τοῦ Μέσου αἰώνος. Ἐν τῇ πρωΐᾳ τοῦ νέου βίου, ἀλλ' ύπὸ τὴν μελαγχολίαν ἔτι τοῦ παρελθόντος, ἐκτοξεύει κατ' αὐτοῦ τὸν ἀμίμητον, τὸν ὄμηρικὸν αὐτοῦ γέλωτα, ὁ ποιητὴς τοῦ Γαργαντούχ, ιερεὺς τοῦ Χριστοῦ ἀμφ καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁ Ραβελάτης ἔκεινος, ὁ Βολταῖρος τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰώνος, ὁ μέλλων νὰ κλονίσῃ τὸ σεσαθρωμένον οἰκοδόμημα τοῦ καταρρέοντος παλαιοῦ κόσμου διὰ τῆς εύθυμίας μέλλον καὶ τοῦ γέλοντος, ἡ διὰ τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς σοβαρότητος.

Ἴταλία είνε τὸ κέντρον, τὸ ἐργαστήριον καὶ ἡ ἀληθῆς ἔστιx τῆς Ἀναγεννήσεως, ἀλλ' αἱ θερμουργοὶ αὐτῆς καὶ ζωοποιοὶ ἀκτῖνες προβάίνουσι μέχρι τῶν ἀπωτάτων χωρῶν τῆς Εύρωπης. Ἐν τῇ τάχη, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ πνευματικῇ καθόλου δημιουργίᾳ τῷ εὐρωπαϊκῷ βίου ἡ Ἑλλὰς, ἡ Ἀναγέννησις, φίπτουσι θαυμάτων σπόρους πίστεως, ιδεώδους, ἐρεύνης, συζητήσεως. Ἐκ δὲ τοῦ σπόρου τούτου μέλλουσι νὰ βλαστήσωσιν ἀπαντες ἐκεῖνοι οἱ πρόδρομοι τῆς νέας κοινωνίας, οἱ πρωτισμένοι νὰ ἔγχαινίσωσι τὸν νέον βίον τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐρμηνευταὶ καὶ οἰωνοπόλοι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ώς τῶν ἀθανάτων συμβόλων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐλευθερίας, οἱ ἀνθρωπισταὶ ἐπικληθέντες δικαίως, οἱ Στέφανοι καὶ οἱ Ἀρετῖνοι, οἱ Ἐρασμοὶ καὶ οἱ Σκαλίγεροι, οἱ Μελάγχθονες καὶ οἱ Κορνήλιοι Ἀγρίππαι, είνε πεποτισμένοι ὑπὸ τοῦ νάματος τούτου τῆς ἑλληνικῆς παιδεύσεως καὶ σορίας, τῆς ὄποιας ἀρκεῖ νὰ ἥγε ἀπλοὶ ὑπομνηματισταὶ μόνον, διὰ νὰ ἥγε οἱ δημοτικώτατοι καὶ οἱ σημαντικώτατοι τοῦ καιροῦ των. Ἐκτὸς τῶν μεταρρυθμιστῶν τῶν γραμμάτων, ὑπάρχουσιν οἱ θρησκευτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ μεταρρυθμισταὶ, παλαισταὶ ἀτρόμητοι κατά τῆς αὐταρχικῆς ἔξουσίας, ἦν ἔξασκοςιν ἡ τε ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ ἔξουσία, τὸ θεῖον κῦρος καὶ τὸ κοινωνικὸν προνόμιον. Ἀπὸ τῶν γρόνων ἔτι τῆς Ἀναγεννήσεως ἐκδηλοῦται πλήρης ἡ θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ μεταρρύθμισις, ἡ διὰ τοσούτων μεγάλων γχρακτήρων ἀποδυομέγη ἔκτοτε εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς νέας παλιγγενεσίας, διὰ τοῦ Γερμανοῦ ἵπποτου Οὐλερίχου τοῦ Χοῦττεν, διὰ τοῦ Ἀγγλου ἀρχιεπιγελαρίου Θωμᾶ τοῦ Μώρου, καὶ διὰ τοσούτων ὅλων θιασωτῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, μέχρις οὖς ἡ μεγάλη αὕτη μεταρρύθμισις ἐκδηλωθῆ ἐν ἀπάσῃ αὐτῆς τῇ ἀκμῇ καὶ ἐνεργείᾳ, ἀπὸ τοῦ Ἐλβετοῦ Ζείγκλη καὶ τοῦ Γερμανοῦ Λουθῆρου, μέχρι τοῦ Ούγωνος Γροτίου, τοῦ θαύματος τῆς Ολλανδίας, τοῦ εὐγενεστάτου τῶν θεωρητικῶν τοῦ δικαίου περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους, μέχρι τοῦ μεγίστου τῶν ἡρώων τῆς Μεταρρυθμίσεως, τοῦ ὑπὲρ τῆς νεωτέρας πίστεως καὶ ἐλευθερίας πεσόντος Σουηδοῦ Γουστάβου Ἀδόλφου, ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ ὄποιου εἶχεν εὑρεθῆ τὸ ἀριστούργημα

(ΤΟΜ. Σ').)

τῶν συγγράμμάτων τοῦ Φροτίου, τὸ περὶ τοῦ Δικαίου τῶν Ἑρόντων βιβλίον, τὸ ὅποιον ἦτο τὸ τιμαλφὲς ἐγκόλπιον τοῦ προφήτου τοῦ Θεορράσ, καὶ τὸ ὅποιον ἔμελλε νὰ καταστῇ ἀμφικαὶ τὸ ἐγκόλπιον τῆς νεωτέρας κοινωνίκης. Τὸ πνεῦμα τῆς Ἀναγεννήσεως, τοῦ ἴδικον τῶν γρόνων ἐκείνων, ἦτο ἡ ἔρευνα τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἡ ἐπάνοδος πρὸς τὸ παρελθόν, ἀλλ' ἀμφικαὶ τέρψεις τοῦ παρόντος, καὶ ἡ προφῆτείν τοῦ μέλλοντος. Ἀπανταχοῦ εἰσήρχετο, ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Ηαπῶν, ἐν τοῖς ἀπορρήτοις τῶν μυναστηρίων, ἐν ταῖς αἰθουσαῖς τῶν βάσιλέων καὶ τῶν μεγιστάνων, ἐν τοῖς σπουδαστηρίοις τῶν μεγάλων ὀπτασιαστῶν τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, τῶν ἀστρονόμων τοῦ μέλλοντος, οἵτινες ὡς ὁ Φαῦστος δὲν ἐδίσταζον νὰ συνθηκολογήσωσι καὶ μετ' αὐτοῦ τοῦ πονηροῦ πνεύματος, ἵν' ἀνακτήσωνται τὰ ἄνθη τοῦ βίου, τὴν ρώμην τῆς νεότητος καὶ τῆς ἐπιστήμης. Φεο! ἡ τέχνη εἶναι μάκρα, ὁ δὲ βίος βραχὺς, ἐλεγεν ἡ ἀρχαιότης, ἐπανελάμβανε δὲ μετ' αὐτῆς καὶ ὁ Φαῦστος. ⁽¹⁾ Ἡτο ἡ μοῖρα τῆς Ἀναγεννήσεως νὰ ἴσῃ τὰ ἄνθη αὐτῆς φυλορροεῦντα ταχέως, ἐνῷ μόλις ὠσφράνθη αὐτὰ ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἥλιου καὶ τῆς ζωῆς ἡ ἀνθρωπότης.

'Αλλ' ἐπῆλθεν ἀμέσως ὁ καρπὸς τῆς Μεταρρυθμίσεως μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν· τὸ πνεῦμα δὲν εὐχαριστεῖται πλέον εἰς τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ παρελθόντος, εἰνε ἀρκούντως ὥριμον ἥδη, ἵνα σκεφθῆ καὶ ἐργασθῆ θετικώτερον ἐπὶ τοῦ σταδίου τῆς ἐπιστήμης, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Κατὰ τὸν Δέκατον ἔβδομον καὶ Δέκατον ὅγδοον αἰῶνα, ἀπανταχοῦ τῆς Εύρωπης τελεῖται τεραστία δημιουργία καθ' ἀπανταξ τοὺς κλάδους τοῦ ἐπιστητοῦ, ἐν τῇ κλασικῇ Γαλλίᾳ τοῦ Ρακίνα καὶ τοῦ Κορνηλίου, τοῦ Βολταίρου καὶ τῆς Ἐγκυλοπαιδείας, καὶ ἐν καυτίλλως πρὸς αὐτὴν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ὁλλανδίᾳ· πρότυπα εἰνε τὰ ἀριστουργήματα τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, βαθύτατα εἰσδύοντα εἰς τὴν συνέδησιν τῶν καιρῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐννοεῖτε ἥδη τὸν λόγον, δι' ὃν ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς ἀγίας Ἐδρας ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ

⁽¹⁾ Die Kunst ist lang, und kurz ist unser Leben.